

**ТАНҚИДИЙ ФИКРЛАШНИ
РИВОЖЛАНТИРИШ
ТЕХНОЛОГИЯСИ**

РЕЖА

- Танқидий фикрлашнинг мазмун-моҳияти.
- Танқидий фикрлашни ривожлантириш босқичлари.
- Танқидий фикрлашни ривожлантириш стратегиялари.

АДАБИЁТЛАР

- Джени Стил, Керт Мередис, Чарльз Темпл. Проект: Чтение и письмо для развития критического мышления. Пособия 1-7. Бишкек, 2000.
- Дайана Халпери. Психология критического мышления.- Санкт-Петербург, 2000.
- Дэвид Клустер. Танқидий фикрлаш нима? Таржимон К.Ишматов. СОРОС «Танқидий фикрлаш асослари» дастури.
- Фарберман Б.Л. ва бошқ. Олий ўқув юртларида ўқитишнинг замонавий усуллари. – Т., 2002.
- Халқаро очик жамияти институтининг «Танқидий фикрлашни ривожлантириш асослари» дастури. – Т., 2002.

Мотивация босқичи

Топширик: беш минут вақт давомида “Танқидий фикрлашни ривожлантириш стратегиялари ҳақида нималарни биламан?” мавзусида ўз фикрларингизни қоғозга ёзинг.

Танқидий фикрлашни ривожлантиришга таъсир этувчи ақлий фаолият кўникмалари

- Эсада сақлаш – энг муҳим фикрлаш жараёни бўлиб, бусиз ўқув жараёнини амалга ошириб бўлмайди, лекин у танқидий фикрлашдан тубдан фарқ қилади. Компьютернинг хотираси ҳар биримизникидан анчагина яхшироқ, лекин эсада сақлаш танқидий фикрлашни билдирмайди.
- Ўқув жараёнини усиз амалга ошириб бўлмайдиган «нотанқидий фикрлаш» турларидан яна бири – **мураккаб ғояларни тушуниш** билан боғлиқ.
- «Танқидий фикрлаш» тушунчасига мос келмайдиган яна бир фикрлаш тури бу – **ижодий ёки ички ҳис билан (интуитив) сезиб фикрлашдир**. Спортчи, рассом, муסיқачилар миясида ҳам мураккаб фикрлаш жараёни содир бўлади, лекин улар бунни ҳатто сезмайдилар ҳам.

“Танқидий фикрлаш” тушунчаси

Танқидий фикрлаш – ахборотларни ўзлаштиришдан бошланадиган ва хулоса чиқариш билан тугалланадиган мураккаб ўйлаш жараёни. Бироқ танқидий фикрлаш – билиш фаолиятининг юқори даражаси сифатида талабаларда матн билан ишлаш кўникмасини ривожлантиришга, оғзаки ва ёзма нутқни эгаллашга, мазкур матн бўйича курсдошлари билан биргаликда ҳаракатда бўлишига қаратилган педагогик технология... Танқидий фикрлаш – ўқув аудиториясидаги руҳиятни ўзгартира оладиган стратегиялар мажмуидир, яъни машғулот ўқитувчи ва талабаларнинг ижодхонасига айланади.

Танқидий фикрлашни ривожлантириш шарт-шароитлари

- Танқидий фикрлаш тажрибасини орттиришга вақт ва имконият бериш.
- Талабаларга фикрлаш имкониятини бериш.
- Турли ғоя ва фикрларни қабул қилиш.
- Ўқув жараёнида талабаларнинг фаол қатнашишларига имкон бериш.
- Талабаларни уларнинг устидан ҳеч ким кулмаслигига ишонтириш.
- Ҳар бир талабани у танқидий мулоҳаза юритишга қодир эканлигига ишонтириш.
- Танқидий фикрлаш пайдо бўлишини қадрлаш.

Шу билан бирга, талабалар:

- Ўз-ўзига ишончни ривожлантириб, ўз ғоя ва фикрларининг қимматини тушинишлари керак.
- Таълим жараёнида фаол қатнашишлари лозим.
- Турли фикрларни ҳурмат билан эшитишлари керак.
- Ўз мулоҳазаларини шакллантиришга тайёр бўлишлари ёки ундан ўзларини тийишлари лозим.

Танқидий фикрлашнинг элементлари

- танқидий фикрлаш – бу мустақил фикрлашдир;
- ахборот – танқидий фикрлашнинг бошланишидир;
- танқидий фикрлаш саволнинг қўйилиши ва ҳал қилиниши зарур бўлган муаммони аниқлашдан бошланади;
- танқидий фикрлаш ишончли далилларга интилади;
- танқидий фикрлаш – ижтимоий фикрлашдир.

Танқидий фикрлашни ривожлантириш босқичлари

Чақирик (Даъват)	Англаш	Фикрлаш
<p>1. Янги маълумотларни маълум бўлганлар билан боғлаш.</p> <p>2. Талабаларни фаоллаштириш.</p> <p>3. Таклиф этилган мавзунини кўриб чиқишга қизиқиш туғдирилади ва мақсад аниқланади</p>	<p>1. Чақирик босқичида яратилган қизиқиш ва ҳаракатланиш инерциясини, фаолликни қўллаб-қўвватлаш.</p> <p>2. Талабаларда ўз тушинишини кузатишга доир интилишларини қўллаш.</p> <p>3. Янги ўқув материалнинг тушунилишига эришиш.</p>	<p>1. Талабалар янги фикр ва ахборотларни ўз сўзлари билан ифодалашга ҳаракат қилиб кўришлари керак.</p> <p>2. Тушунганларни ўз сўзлари билан ифодалаб, қайта тузганда шахсий анланган контекст юзага келади.</p> <p>3. Жонли фикрлар алмашинувига эришилади.</p>

Танқидий фикрлашни ривожлантириш стратегиялари

Даъват босқичида қўлланиладиган стратегиялар	Англаш босқичида қўлланиладиган стратегиялар	Фикрлаш босқичида қўлланидиган стратегиялар
<p>Эркин ёзиш. Кластер. Ақлий ҳужум. Б-Б-Б чизмаси. Чалкаштирилган мантиқий занжирлар кетма- кетлиги. Семантик хусусиятлар таҳлили.</p>	<p>Семантик хусусиятлар таҳлили. Б-Б-Б чизмаси. Ўқитиш бўйича қўлланма. Бир-бирига ўргатиш. Бир-биридан сўраш. Икки қисмли кундаликлар.</p>	<p>Энг асосий тушунчалар, такрорлаш. Т-чизма. Концептуал жадвал. Венн диаграммаси. Нилуфар гули. Беш минутлик эссе. Ўн минутлик эссе.</p>

Қуйида келтирилган методлар билан танишинг ва қайси гуруҳга киришига қараб, оғзаки, кўргазмали ва амалий методларга таснифланг.

1. Машқ.
2. Ҳикоя.
3. Видеометод.
4. Мунозара.
5. Дидактик ўйинлар.
6. Лаборатория методи.
7. Сухбат.
8. Тушунтириш.
9. Маъруза.
10. Китоб билан ишлаш.
11. Иллюстрация.
12. Демонстрация

Оғзаки	Кўргазмали	Амалий

Қуйида келтирилган тушунчалар билан танишинг ва улар асосида матн тузинг

- 1) Хоразм, Боғдод академияси, расадхона, ўнлик тизим, тўрт амал, алгоритм, алгебра;
- 2) саккизта асар, «Самовий жисмларнинг ҳаракати ва юлдузлар илми», астрономиядан қўлланма;
- 3) Фороб, Дамашқ, Миср, 160дан ортиқ асар;
- 4) Кат шаҳри, Маъмун академияси, хорижий тиллар, 200га яқин илмий асар, глобус, «Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар», «Ҳиндистон», Ғазна;
- 5) Сайрам, Ясси, 23 ёш, «Ҳикматлар».

**Қуйидаги саволлар билан танишинг ва
юқорида баён этилган фикрлар асосида
жавоб ёзинг**

1. Танқидий фикрлаш деганда нима тушинилади?
2. Танқидий фикрлашни ривожлантириш стратегияларига нималар киради?
3. Танқидий фикрлашни ривожлантириш стратегияларининг асосий хусусияти нималардан иборат?

Топширик

Беш минут вақт давомида танқидий фикрлашни ривожлантириш стратегиялари ҳақида нимани билиб олганлигингиз ва сиз барибир жавобини ололмаган битта саволни вараққа ёзинг.

Қуйида келтирилган жадвал билан танишинг ва ўз билимингизга асосланиб уни тўлдиринг.

Табақалар	Қайси гуруҳ вакили эканлиги	Табақасининг барқарорлиги	Турмуш тарзи даражаси
Брахманлар			
Кшатрийлар			
Вайшилар			
Шудралар			

Т-чизма график органайзери

Т-чизма мунозара вақтида кўшалок жавоблар (ха/йўк, тарафдор/қарши) ёки таққослаш зид жавобларни ёзиш учун универсал график органайзер ҳисобланади. Масалан “Хоразмшоҳнинг мудофаа режаси” матнини “тарафдор ва қарши” тамойилига асосланиб ўқилганидан сўнг, бир жуфт ўқувчи қуйида келтирилганидек Т-чизмани тузиши ва беш минутдан кейин, чизманинг чап томонида Хоразмшоҳлар давлатининг сақлаб қолиниши учун беш минут ичида қанча ўйлаб топиш мумкин бўлган шунча сабабни ёзиши мумкин. Сўнгра беш минут мобайнида улар бу фикрга қарши иложи борича кўп сабабни келтиришлари керак. Ана шу вақт охирида улар яна беш минут мобайнида ўз Т-чизмаларини бошқа жуфтлик чизмалари билан таққослашлари мумкин.

Икки қисмли кундаликлар

Икки қисмли кундаликлар талабаларга матн мазмунини ўз шахсий тажрибаси билан чамбарчас боғлаш, ўзининг табиий қизиқувчанлигини қондириш имконини беради. Айниқса, талабалар қандайдир катта матнни уйда, ўқув аудиториясидан ташқари ўқиб чиқиш топшириғини олишганида икки қисмли кундаликлар фойдалидир.

Икки қисмли кундалик учун талабалар ёзилмаган қоғознинг ўртасидан тик чизиқ ўтказиб, уни иккига ажратишлари керак. Қоғознинг чап томонига матннинг қайси қисми уларга энг кўп таассурот қолдирганини қайд этишади. Эҳтимол, у қандайдир хотирани уйғотар ёки ҳаётларида юз берган воқеаларни эсга туширар, ёки шунчаки таажжубга солар. Ёхуд уларнинг қалбида кескин норозилик ҳиссини уйғотар. Ўнг томонида улар шарҳ беришлари керак: айти шу цитатани ёзишга уларни нима нарса мажбур этди? Уларга қандай фикрлар уйғотди? Шу муносабат билан уларда қандай савол туғилди? Қисқаси, матнни ўқиркан, талабалар вақти-вақти билан тўхташлари ва ўзларининг қўшалок кундаликларида шундай белгилар қўйиб боришлари керак.

**ЭЪТИБОРЛАРИНГИЗ
УЧУН РАХМАТ!**